

Пролог

Я питаю про становлення філолога і стверджую:

1. Молода людина зовсім не може знати, ким є греки та римляни.
2. Вона не знає, чи здатна довідатися про них.

Фрідріх Ніцше. Невчасні міркування

Тож, будучи вільними від інших занять, спробуймо поквапно, як роблять це оповідачі, зайнятися — хай лише на словах — цими людьми задля виховання.

Платон. Держава. Книга друга

У горах танув сніг, і Банні був мертвий кілька тижнів, перш ніж ми збагнули всю серйозність нашого становища. Адже, розумієте, він уже був мертвий протягом десяти днів, коли його знайшли. В історії Вермонту його пошуки стали одними з наймасштабніших: нацгвардія, ФБР і навіть армійський гелікоптер. Університет тимчасово закрили, припинив роботу лакофарбовий завод у Гемпдені, а люди прибували з Нью-Гемпширу, півночі штату Нью-Йорк і навіть далекого Бостона.

Важко повірити, що невігадливий задум Генрі міг так добре втілитись, незважаючи на всі непередбачувані події. Ми не планували ховати тіло в недоступному місці. Та й, насправді, не ховали його взагалі, покинувши на місці падіння і сподіваючись на випадкового перехожого-нещасливця, що міг би натрапити на труп до того, як його всі зшукалися б. Сама по собі історія дуже проста і зрозуміла: непевне каміння, на дні яру тіло з переламаним карком та сліди каблуків у болоті, що з'їжджали вниз; не більше й не менше — трагічна пригода на природі, і цим усе могло скінчитися, тихим плачем та камерним похороном, якби не сніг, що випав тієї ночі; він укрити тіло без сліду, і за десять днів, коли врешті настала відлига, нацгвардійці, ФБРівці та шукачі з міста зрозуміли, що весь цей час вони тинялися сюди-туди по тілу, збиваючи покрив ногами до консистенції льоду.

Важко повірити, що така буча зчинилася через подію, до якої я частково був причетний, і ще важче — в те, що я проходив крізь усе це: камери, однострої, чорний гурт, розпорошений горою Ката-ракт, ніби мурахи в цукорниці, — так і не викликавши ані крихти підозри. Та одне діло — проходити крізь, а цілковито інше — вибратися звідти. Колись мені здавалося, що я давно й назавжди покинув той яр одного квітневого дня, проте зараз я цього зовсім не певний.

Шукачі вже розійшлися, життя навколо заспокоїлось, а я збагнув, що можна було роками уявляти себе деінде, а насправді так і лишитися стояти в першій траві край грузької прірви, де небо супиться над тремким яблуневим квітом і в повітрі вже чується перший морозець від снігопаду, що пройде вночі.

— Що ви всі тут робите? — здивовано поцікавився Банні, коли натрапив на нас чотириох, що вже чекали на нього.

— Молоду папороть шукаємо, — відказав Генрі.

А потім ми перешіптувалися в підліску — останній погляд на тіло, востаннє роззиралися навколо: чи не впустили якихось ключів, не загубили окулярів, чи всі зі своїми речами? — і цугом поверталися через ліс. Я кинув погляд назад, крізь парость, що зімкнулася на стежці одразу за мною. І хоча я пам'ятаю шлях додому, перші самотні сніжинки в сосновому бору, задоволену тисняву в машині, ніби ми були сім'єю, яка вирушала у відпустку, з Генрі, котрий кермував, зціпивши зуби, об'їжджаючи всі баюри, та всіма нами, що вихилялися з сидінь і теревенили, мов діти; хоча я пам'ятаю ту довгу жакливу ніч, яка чекала на мене попереду, й усі довгі жакливі дні та ночі по тому, — мені просто варто озирнутися через плече, як усі роки миттєво спадають, і знову я бачу позаду той яр, чий зелено-чорні схили виднілися за паростю, — картину, що ніколи мене не покине.

Гадаю, колись я міг мати надію на різні історії, тепер же ніяких інших. Це єдина історія, яку зможу розповідати.

Книга 1

Розділ 1

Чи існує така річ, як «фатальна помилка», — ця ефектна чорна тріщина, що розколює ваше життя навпіл, — поза межами літератури? Раніше мені здавалося, що ні. Тепер я схильний вважати, що так. І, напевне, моя — це похмуре прагнення мальовничості будь-яким коштом.

A moi. L'histoire d'une de mes folies¹.

Мене звуть Річард Пейпен. Зараз мені двадцять вісім, і до дев'ятнадцяти років я ніколи не бував ні в Новій Англії, ні в Гемпденколеджі. Я каліфорнієць за місцем народження і, як нещодавно з'ясувалося, — за вдачею. Останнє довелося визнати тільки-но, бо від фактів нікуди не дінешся. Хоча яке це має значення?

Я виріс у Плано, маленькому кремнієвому селі на півночі. Ні сестер, ні братів. Батько хазяйнував на бензоколонці, мати сиділа вдома, доки я не підріс, а життя не стало скрутнішим, після чого вона також пішла працювати — відповідати на телефонні дзвінки в конторі великого заводу з виробництва мікросхем під Сан-Хосе.

Плано. Слово викликає в пам'яті автокінотеатри просто неба, типову забудову і хвилі теплого повітря, що здіймаються над асфальтом. Без років, проведених там, можна було б обійтися; їх не шкода, ніби пластикового стаканчика. Що-по-своєму також певного роду дар. Поїхавши з дому, я вигадав собі нову передісторію (вона набагато краще вдовольняла мене), повну ефектних і спрощених впливів; барвисте минуле, легко доступне розумінню незнайомців.

Засліплений своїм фіктивним дитинством (у якому знайшлося місце численним басейнам, цитрусовим садам та чарівним батькам-гульвісам із шоубізнесу), я повністю забув про його прісний оригінал. Власне, коли згадую своє справжнє дитинство, то мало що виринає

¹ Про себе. Це історія одного з моїх шаленств (фр.) — Артур Рембо. «Марення 2. Алхімія слова» (із «Сезону у пеклі»; пер. В. Ткаченка).

в пам'яті взагалі, крім понурого нагромадження об'єктів: кросівок, із яких я не вилазив цілий рік, розмальовок та коміксів з універмагу, старого гумового м'яча, що ним я грався на вулиці. Мало цікавого — і ще менше прекрасного. Я ріс тихим, високим як на свій вік, схильним до ластовиння. Друзів мав небагато, і хтозна, чи з власної волі, а чи з обставин. У школі, здається, мені велося добре, але не чудово. Я залюбки читав — Толкіна або про Тома Свіфта, — але й не цурався телевізора, який удосталь дивився довгими нудними пообіддями після школи, розлігшись на килимі в порожній вітальні.

Я чесно не можу пригадати щось більше про ті роки, крім хіба специфічного настрою, який пронизував їх від початку й до кінця, — меланхолії, що в мене асоціюється з «Дивовижним світом Діснея» недільними вечорами. Неділя ж була сумним днем: рано лягати спати, завтра вранці в школу. Я постійно переживав, що неправильно виконав домашнє завдання, і варто було салюту спалахнути в нічному небі над залитим вогнями замком у Діснейленді, як мене поглинав суцільний страх, що мене ув'язнено в безпросвітному циклі «дім — школа», складники якого, принаймні для мене, перетворилися на раціональний емпіричний аргумент депресії. Батько був ницим, наш будинок — потворним, мати не приділяла мені уваги. Я носив дешевий одяг, надто коротку зачіску й анітрохи не мав популярності в школі. Ну а позаяк усе перелічене зберігало свою актуальність, скільки я себе пам'ятав, то мене не відпускало відчуття, що моє життя завжди триватиме в цій депресивній канві. Одним словом, моє існування мені здавалося калічним у якомусь тонкому, але суттєвому аспекті.

Мабуть, не дивно, що мені було непросто підігнати моє життя до життів друзів, якими я їх сприймав. Чарльз і Камілла — сироти (а мені ж у дитинстві так страшенно кортіло осиротіти!), котрі вирости під доглядом бабусь, двоюрідних зокрема, у приватному будинку у Вірджинії. Я міг тільки мріяти про таке дитинство: коні, ріки, амброві дерева. І Френсіс. Мати його народила, коли їй виповнилося сімнадцять. Тоді вона була капризною мерзлячкою з рудим волоссям та багатеньким татусем, від якого втекла до барабанщика Венса Вейна і його «Музгоспу». Додому вона повернулася за три тижні, а ще за шість їхній шлюб анулювали. Френсіс полюбляв говорити, що дідусь і бабуся виховали їх, матір та сина, наче брата й сестру. Виховали з таким великодушним розмахом, що навіть один тільки поголос приголомшував: англійські нянечки, приватні школи, літо у Швейцарії, зима у Франції. Чи візьміть облудника Банні, котрий теж не міг похвалитися матроськими

бушлатами й уроками танців у дитинстві. Але ж у нього було американське дитинство. Син колишньої футбольної зірки з Клемсонського університету, згодом банкіра. Четверо братів і жодної сестри в галасливому будинку в передмісті з яхтами, тенісними ракетками й золотистими ретриверами. Літні канікули на мисі Кейп-Код¹, школи-пансіонати під Бостоном і передматчеві пікніки протягом усього футбольного сезону. Від Банні так і віяло вихованням — від зовнішнього вигляду аж до манери переповідати анекдоти.

Я не знаю й ніколи не знав, чи матиму коли-небудь з усіма ними щось спільне, крім знання грецької мови та року життя, проведеного в їхньому товаристві. А ще любові, якщо її також можна назвати спільним надбанням, хоч як дивно це звучатиме в контексті історії, що я збираюся розказати.

Як же почати?

Після школи я пішов до маленького коледжу в рідному місті. (Мої старі опирались, адже дали мені зрозуміти, що від мене чекають допомоги в батьковій справі, чим вони, зокрема, й спровокували мої гарячкові пошуки способу, що дасть змогу втекти.) Тож обидва роки в стінах коледжу я вивчав греку. Так сталося не через мою любов до філології, а тому, що я пішов на підготовчі медичні курси (гроші були єдиним способом поліпшити мої справи, а лікарі заробляють їх багато, *quod erat demonstrandum*²) і мій консультант запропонував обрати яку-небудь мову, аби закрити обов'язкову програму з гуманітарних дисциплін. Оскільки заняття з грецької відбувалися по обіді, я зупинив свій вибір саме на них, щоб висиплятися по понеділках. Абсолютно випадкове рішення, як ви зрозумієте, згодом стало фактично доленосним.

На курсі грецької мені велося непогано. Я б навіть сказав, що пречудово, і в останній рік я здобув якусь там премію від кафедри класичних мов. Ці заняття стали моїми улюбленими, бо вони єдині відбувались у звичайній аудиторії, а не поміж слоївків із коров'ячими серцями під запах формальдегіду та вереск заграгованих мавп. Спершу мені здавалося, що стараннями вдасться пересилити бажання блювати та огиду від моєї спеціальності, а ще більшими зусиллями — можливо, навіть симулювати хоч якийсь талант до фаху. Проте не цього разу. Минали місяці, а я й далі лишався байдужим — якщо

¹ Кейп-Код (Cape Cod, Трісковий мис) — піщаний півострів на південному сході Массачусетсу.

² Що й потрібно було довести (*лат.*).

не буквально знудженим — до біології. Я скотився в оцінках. Мене однаково зневажали однокурсники й наш викладач. У Пірровому нападі я змінив профіль на англійську літературу, ані слова не сказавши батькам. Мені здавалося, що таким чином я сам собі перерізав горлянку, про що, звісно, дуже пошкодую, оскільки був переконаний, що ліпше зазнати краху в грошовитій сфері, аніж процвітати в галузі, яка — так вважав мій батько, не розбираючись ані у фінансах, ані в наукових сферах, — узагалі не приносить доходів. У результаті це нібито мало перетворити мене на дармоїда, котрий просиджуватиме штани вдома й до кінця життя циганитиме в батька гроші, якими той, за власними ж переконливими словами, не має наміру ділитися.

Тож я студіював літературу, яка мені подобалася набагато більше. На відміну від рідного дому. Не думаю, що мені вдасться описати той відчай, у який кидало мене оточення. І попри те, що зараз мені здається, нібито з такими-от обставинами та вдачею я лишився б нещасним будь-де: у Біарріці, Каракасі чи на острові Капрі, — тоді я був певен, що вся річ у конкретному місці. А можливо, десь наполовину це й справді відповідає дійсності. Хоча Мільтон по-своєму і мав рацію (коли казав, що життям своїм існує розум і здатен він із Пекла сотворити Рай і навпаки¹), але ж ПIANO якраз створено не стільки подібно до Раю, скільки на кшталт іншого, стражденного міста. У старших класах у мене з'явилася звичка валандатися після школи по торговельних центрах, швендяти в холодку та яскравому світлі їхніх верхніх галерей, доки від такого променаду серед споживчих товарів, штрих-кодів, ескалаторів та дзеркал, фонові музики в динаміках, шуму й мерехтіння не паморочилося в голові. Ніби гнотом, ця мішанка іскрою бігла в мозок, де рано чи пізно вибухала, заплутуючи все остаточно: окремі від форм кольори, шарварок осібно взятих молекул. Після цього, схожий на зомбі, я брів на стоянку і їхав на бейсбольне поле, під яким зупинявся й лишився в машині далі, не знімаючи рук із керма та прикипівши поглядом до «рабіци» й зимової пожухлої трави, доки не сідало сонце і навколо більше не можна було нічого розгледіти.

З іншого боку, мене не відпускав якийсь непевний здогад про те, що невдоволення моє — то вияв богемної натури, невиразного марксистського походження (бачте, у підлітковому віці я безглуздо сповідував соціалістичні погляди, головним чином щоб допекти батькові), але тоді я не мав шансів по-справжньому його зрозуміти; а якби хтось

бодай спробував натякнути, що насправду все це через яскраво виражену пуританську жилку, мене б це не на жарт розлютило. Не так давно я розкопав у старому блокноті один запис, який зробив, мабуть, років у вісімнадцять: «Усе тут мені тхне гнилизною, гнилизною перерілих фруктів. Ніде більше бридка механіка народжень, злягань і смерті — це монструозне збурення життя, яке греки називали *міазмами*, тобто “поганню,” — не постає таким брутальним і водночас настільки підфарбованим, щоб вабити до себе увагу; ніде більше люди не вірять так сильно в облуду, у зміни та смерть смерть смерть».

Мені здається, це досить-таки серйозно. Судячи з цитати, варто було б мені лишитися в Каліфорнії — і я обов'язково злигався б із якоюсь сектою або, щонайменше, сів би на дуже химерну діету. Пам'ятаю, саме в той час я читав Піфагора й мені напрочуд імпонували деякі його думки: наприклад, ходити в білому або не їсти нічого, що має душу.

Натомість мене занесло на Східне узбережжя.

У Гемпдені я опинився з ласки долі. Якось увечері одного довгого Дня подяки, коли за вікном крапав дощ, а за столом відкривали консервовану журавлину на тлі футбольного матчу, який ішов по ящику, я повернувся у свою кімнату після чергової сварки з батьками (причини вам зараз уже не назву, але зазвичай ми сварилися через гроші та мою школу) і порпався в гардеробі, намагаючись відшукати пальто, аж раптом випала вона — брошурка про Гемпден-коледж у місті Гемпден, штат Вермонт.

Йї, брошурці, уже виповнилося два роки. У старших класах мені прислали чимало такої реклами, бо я непогано склав випускні тести, хоча й не настільки добре, щоб гарантувати собі стипендію. Цей проспект, наприклад, рік пролежав у підручнику геометрії.

Навіть не знаю, звідки він узявся в гардеробі. Мабуть, я його не викинув, бо він був дуже гарний. Десятки годин у випускному класі я просидів, вивчаючи в ньому фотографії, ніби за допомогою такого тривалого споглядання можна було осмотичним способом проникнути в чисту, незаплямовану тишу, яка там панувала. Навіть зараз я їх пам'ятаю, достоту як ілюстрації з улюблених дитячих книжок. Блискучі газони, серпанок гір у тремкій далечині, вітряні осінні стежини, якими можна блукати по кісточках в опалому листі, багаття й тумани в долині, віолончелі, темні шиби, сніг.

Гемпден-коледж, місто Гемпден, штат Вермонт. Заснований 1895 року. (Тільки цей факт уже викликав подив. У ПIANO майже все було засноване після 1962-го.) Кількість студентів — 500 осіб. Змішане

¹ Джон Мільтон. «Утрачений рай».